

4. Ukazatele kohortní plodnosti

4.1 Konečná plodnost podle roku narození žen

Konečná plodnost (podle výsledků SLDB 2011) je na rozdíl od úhrnné plodnosti stabilní ukazatel a odlišnosti podle ročníku narození ženy nejsou tak výrazné. Rozdíl mezi konečnou plodností generací 1917–1921 a 1965 byl okolo 0,2 dítěte na jednu ženu. Nejstarší žijící generace žen narozené v letech 1917–1921 dosahovala nejvyšší úroveň konečné plodnosti (2,14 dítěte na ženu). Tyto generace nejčastěji rodily v letech těsně po druhé světové válce. Konečná plodnost u generací narozených později byla nižší (minimum 2,03 u generace 1943) až do generací žen narozených v druhé polovině 40. let 20. století (výjimkou byly mírně vyšší hodnoty u generací 1939 a 1940 s 2,06 dětmi na jednu ženu, které byly pravděpodobně důsledkem slibovaných, ale nerealizovaných propopulačních opatření z let 1963 a 1964).

Konečná plodnost žen narozených v dalších letech začala opět růst (generace 1950 měla úroveň konečné plodnosti 2,08). Mezi generacemi žen narozenými mezi roky 1945 a 1950 vzrostla konečná plodnost o zhruba 0,05 dítěte na ženu. Na tento nárůst měla vliv propopulační opatření realizovaná zejména v 70. letech, která spočívala například ve výhodných novomanželských půjčkách, lepší dostupnosti bydlení pro rodiny s dětmi, zvýšení přídavků na děti (zejména druhého a třetího pořadí), prodloužení mateřské dovolené či zavedení rodičovského příspěvku.

Od generací narozených v 50. letech 20. století došlo k poklesu konečné plodnosti, protože mnohá propopulační opatření se vyčerpala díky ztrátě své relativní hodnoty. Dostupnost bydlení navíc stále nebyla ideální. Generace žen narozených v roce 1960 a později měly již v průměru méně než dvě děti. Šlo o první hodnoty nižší než dvě děti na jednu ženu u generací s ukončenou reprodukcí od sčítání 1930, kdy se plodnost žen poprvé zjišťovala.

Graf 15 Konečná plodnost podle roku narození žen v roce 2011

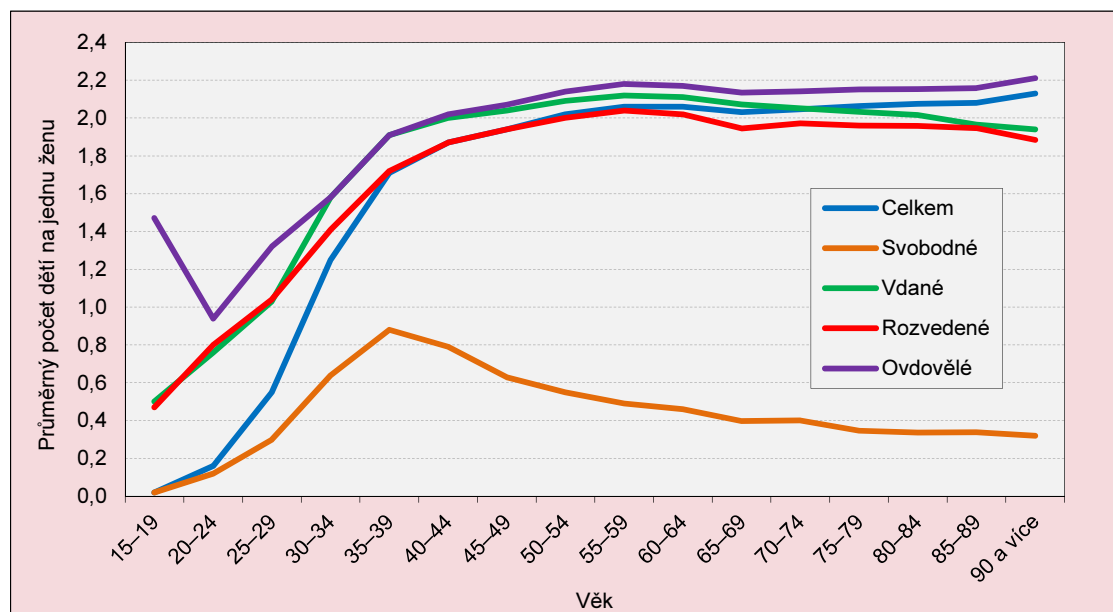

4.2 Kohortní plodnost podle rodinného stavu a věku žen

Vypovídací schopnost kohortní plodnosti žen podle rodinného stavu z dat sčítání lidu je omezená. Počty živě narozených dětí jsou totiž vázány na aktuální rodinný stav matky v době rozhodného okamžiku sčítání. Informace o rodinném stavu v době rození dětí tudíž nejsou z dat sčítání k dispozici. Pouze u svobodných žen platí, že se jim děti skutečně narodily za svobodna.

Ženy, které již zažily manželství (vdané, rozvedené, ovdovělé) mají do věkové skupiny 35–39 let vyšší kohortní plodnost než populace celkem, protože jejich sňatek byl zřejmě úzce spojen s rozením dětí. Intenzita plodnosti u rozvedených ve starších věkových skupinách ve srovnání s populací žen celkem klesá, zatímco u ovdovělých je stále vyšší. Oproti tomu svobodné mají ve všech věkových kategoriích výrazně nižší hodnoty kohortní plodnosti. Rozvolnění závislosti mezi plodností a sňatkem u mladších generací je zejména patrné z kohortní plodnosti ve věkových kategoriích 30–34 až 45–49, u nichž se hodnoty průměrného počtu živě narozených dětí na ženu pohybují nad 0,6, což je hranice, které starší generace nikdy nedosáhly, protože tak často za svobodna nerodily. Navíc zejména třicetileté ženy svoji reprodukci ještě neukončily, takže konečná plodnost svobodných v těchto generacích bude ještě vyšší.

Graf 16 Kohortní plodnost podle rodinného stavu a věku žen v roce 2011

4.3 Kohortní plodnost podle vzdělání a věku žen

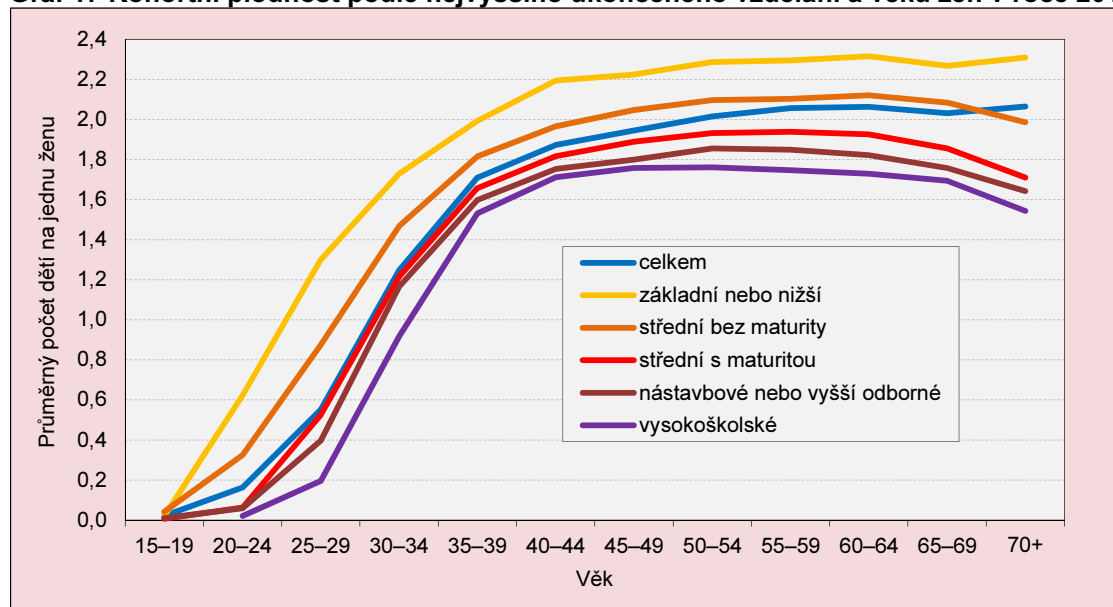
Z výsledků sčítání lidu 2011 bylo patrné, že kohortní plodnost žen klesá s rostoucím vzděláním téměř ve všech věkových skupinách (viz graf 17). U nejmladší skupiny žen s ukončenou reprodukcí ve věku 45 až 49 let byla kohortní plodnost vysokoškolsky vzdělaných žen 1,76 dítěte, zatímco u žen se základním nebo nižším vzděláním byla o 26 % vyšší a dosahovala 2,22 dítěte. Ženy se středním vzděláním bez maturity tvořily jedinou další skupinu, která v této věkové kategorii překročila hranici dvou dětí na jednu ženu. U starších věkových skupin se rozdíl v kohortní plodnosti mezi nejvíce a nejméně vzdělanými prohlubovaly. V případě žen 70letých a starších byla plodnost žen se základním nebo nižším vzděláním dokonce o polovinu vyšší než u vysokoškolsky vzdělaných žen. Tato věková skupina byla specifická tím, že měla nejvyšší podíl žen se základním nebo nižším vzděláním u žen s ukončenou reprodukcí (46 %). Získat vyšší stupeň vzdělání (obzvláště vysokoškolský) bylo privilegium, které selektovalo skupiny žen se specifickými vlastnostmi včetně nižší úrovně plodnosti.

V případě žen s neukončenou reprodukcí jsou relativní rozdíly kohortní plodnosti mezi skupinami vzdělání větší, protože se navíc projevuje odlišné časování rození dětí. Například ve skupině 25–29letých žen byla hodnota kohortní plodnosti žen se základním nebo nižším vzděláním 1,30, u stejné věkové kategorie žen se středoškolským vzděláním s maturitou to bylo 0,53 a u vysokoškolsky vzdělaných žen pouze 0,19.

Vysvětlení diferenčních výsledků kohortní plodnosti podle úrovně vzdělání je mnoho. Vysokoškolsky vzdělaná část populace má často větší pracovní než rodinné ambice a upřednostňuje, alespoň z počátku, kariéru před rozením dětí. Náklady ušlých příležitostí (např. kariérní růst, vysoká mzda) jsou u této subpopulace nejvyšší. Další možné vysvětlení se týká přímo délky studia, jehož delší doba (obzvláště u

vysokoškolského studia), vede k odkládání rození dětí do vyššího věku, tedy se zkracuje doba pro naplnění reprodukčních ambicí.

Graf 17 Kohortní plodnost podle nejvyššího ukončeného vzdělání a věku žen v roce 2011

4.4 Kohortní plodnost podle národnosti, náboženské víry a věku žen

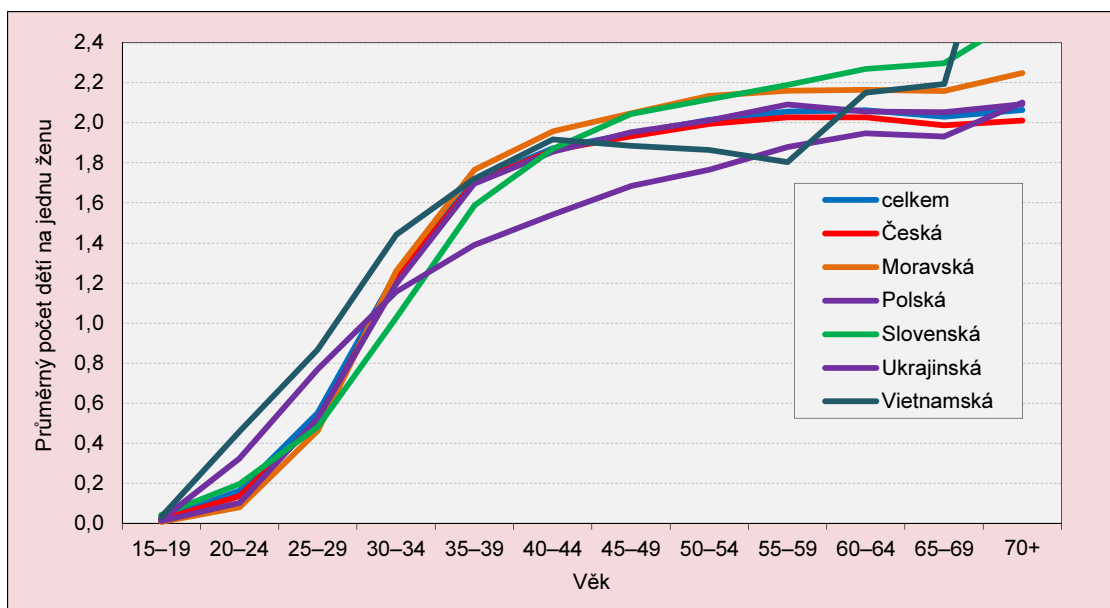
Vyplnění odpovědí na otázky o národnosti a náboženské víře bylo v SLDB 2011 dobrovolné, proto byly zatíženy velkou mírou nevyplněnosti, což mohlo výsledky kohortní plodnosti podle těchto faktorů zkreslit. Dle výsledků SLDB 2011 měly ženy polské (1,80 dítěte na jednu ženu), slovenské (1,76) a moravské (1,66) národnosti vyšší kohortní plodnost, než tomu bylo u národnosti české (1,57). Naopak příslušnice ukrajinské (1,28 dítěte na jednu ženu) a vietnamské (1,29) národnosti vykazovaly nižší hodnoty kohortní plodnosti.

Zjištěné rozdíly mezi národnostmi jsou do značné míry ovlivněny odlišnou věkovou strukturou, případně typem migrace do České republiky (např. pracovní imigranti se vyznačují nižší intenzitou plodnosti). Ženy ukrajinské a vietnamské národnosti měly oproti všem ženám ve věku 15 let a více mladší věkovou strukturu. Vzhledem k tomu, že v mladších věcích se realizuje pouze část kohortní plodnosti, tak je celková plodnost těchto skupin nižší. Opak platí pro ženy, které deklarovaly polskou a slovenskou národnost.

Ve věkové skupině 25–29 let měly ženy ukrajinské a vietnamské národnosti nejvyšší hodnoty kohortní plodnosti, zatímco u věkové kategorie 45–49 let byla intenzita plodnosti u těchto sub-populací nejnižší. U žen starších 70 let vykazovaly nejvyšší úroveň plodnosti opět ženy vietnamské národnosti (3,51 dítěte na ženu), ale zde šlo zřejmě o plodnost realizovanou ještě na území Vietnamu. V případě české, moravské, polské a slovenské národnosti se kohortní plodnost ve věkové kategorii 45 až 49 let pohybovala mezi 1,93 až 2,05 dětmi na jednu ženu.

Při sčítání lidu 2011 se k romské národnosti přihlásilo pouze zhruba 1 700 žen, zatímco v roce 1991 to bylo okolo 10 000 žen a v roce 2001 necelých 3 900 žen. Vzhledem k nízkému počtu žen nebyla tedy romská národnost zařazena do grafu, nicméně vzhledem k dlouhodobé odlišnosti a diskuzích o reprodukčním chování této sub-populace je vhodné ji alespoň v krátkosti zmínit, ačkoliv výsledky mohou tedy být částečně zkresleny vlivem nízkého počtu událostí. Ženy s romskou národností měly kohortní plodnost zřetelně nejvyšší ve všech věkových skupinách. Například již ve věkové kategorii 30–34 let přesáhla kohortní plodnost hodnotu prosté reprodukce a dosáhla 2,23 dětí na jednu ženu. U nejmladší věkové skupiny s ukončenou reprodukcí (45–49 let) byla 2,94 dítěte a u žen ve věku 70 let a více dokonce 4,38 dítěte. I přes stále vysoké hodnoty jejich plodnosti ve srovnání s ostatními národnostmi je pokles plodnosti u mladších generací tedy poměrně výrazný.

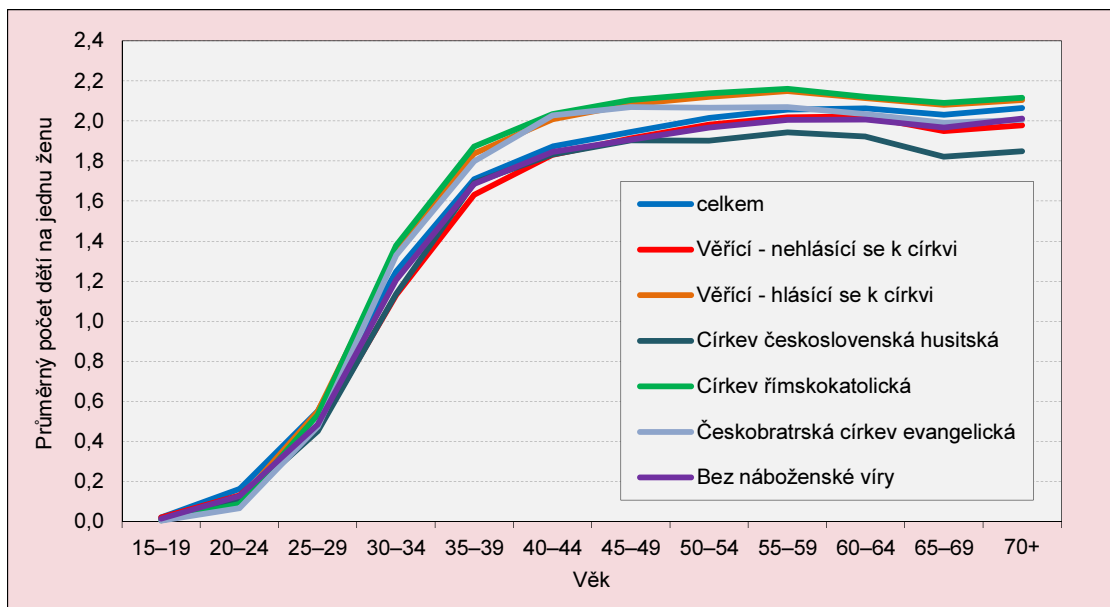
Graf 18 Kohortní plodnost podle národnosti* a věku žen v roce 2011

* Výběr národností podle četností v SLDB 2011. Vybrány konkrétní národnosti, kde počet žen ve věku 15 let a více překročil 10 tisíc.

Věřící ženy, které se hlásily k určité církvi, měly v průměru více dětí (1,81 dítěte) než ženy bez náboženské víry (zhruba 1,42 dítěte) nebo věřící nehlásící se k církvi nebo náboženské společnosti (1,55 dítěte). Z konkrétních církví byly neplodnější zastánkyně římskokatolické církve (1,84 dítěte), zatímco stoupenkyně Českobratrské církve evangelické a Církve československá husitská měly plodnost o něco nižší, než tomu bylo u římskokatolické církve (1,79, respektive 1,77 dítěte). Rozdíly kohortní plodnosti v konkrétních pětiletých věkových skupinách byly poměrně malé. Například u věkové skupiny 45–49letých žen se hodnoty pohybovaly mezi 1,91 a 2,10 dětmi na jednu ženu.

Graf 19 Kohortní plodnost podle náboženské víry a věku žen v roce 2011

* Výběr skupin náboženské víry podle četností v SLDB 2011. Vybrány konkrétní církve, kde počet žen ve věku 15 let a více překročil 10 tisíc.

Skupina věřících nehlásících se ke konkrétní církvi měla hodnoty kohortní plodnosti v jednotlivých pětiletých věkových kategoriích velice podobné jako skupina žen bez náboženské víry. Díky mladší populační struktuře

žen bez náboženské víry byla ale celková plodnost této skupiny nižší. Na obecně vyšší kohortní plodnost u věřících hlásících se k církvi měla také významný vliv populační struktura, která byla v jejich případě starší než u osob bez náboženské víry.